



Prosjektnotat nr. 1-2009

Mari Rysst

”Inkludering og språkforståelse”

en evaluering av kurs for innvandrerkvinner


i Alna Bydel, Oslo

SIFO

© SIFO 2009
Prosjektnotat nr. 1 - 2009

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporten er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel "Inkludering og Språkforståelse"	Antall sider 30	Dato 15.4.2009
Forfatter(e) Mari Rysst	Prosjektnummer 11-2008-10	Faglig ansvarlig sign. 
Oppdragsgiver Stiftelsen Betanien		
Sammendrag Denne rapporten evaluerer kurs for innvandrerkvinner i Bydel Alna i Oslo. Kurset ble arrangert av Stiftelsen Betanien i samarbeid med Alna Bydel og heter "Inkludering og Språkforståelse".		
Stikkord Innvandrerkvinner, språkforståelse, inkludering, nettverk, kjønnsrelasjoner, familierelasjoner		

”Inkludering og språkforståelse”

en evaluering av kurs for innvandrerkvinner i Alna Bydel, Oslo

av

Mari Rysst

2009

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo

Forord

Denne rapporten er et resultat av et samarbeidsprosjekt mellom Stiftelsen Betanien og Statens Institutt for Forbruksforskning. Jeg ønsker å takke kurslederne for at jeg kunne delta på kursene og bli inkludert i gruppene. Jeg vil også takke kursdeltagerne for at de prøvde å svare på mange av mine inngående spørsmål.

Mari Rysst

Nydalen 15. april 2009

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Sammendrag.....	9
1 Bakgrunn og formål	9
2 Metode	13
3 Språkkunnskap.....	15
4 Kunnskap om livet med familien i et vestlig perspektiv.....	17
5 Utvidelse av nettverk	19
6 Samfunnsnyttig kunnskap om barnehage, skole, arbeidsliv og nærmiljø.....	21
7 Kvinnenes ”evaluering”.....	23
8 Kursets betydning for kvinnenes hverdagsliv.....	26
9 Konklusjon.....	29

Sammendrag

Denne rapporten evaluerer kurs for innvandrerkvinner i Bydel Alna i Oslo. Kurset ble arrangert av Stiftelsen Betanien i samarbeid med Alna Bydel under navnet ”Inkludering og Språkforståelse”. Kursets overordnede målsetning er å ”tilføre mødre med innvandrerbakgrunn språkkunnskaper og kunnskaper om sosiale og mellommenneskelige forhold innen deres forståelsesrammer, både kulturelt og menneskelig” gjennom å bygge relasjoner deltagerne imellom samt mellom deltagerne og kursledere. Evalueringen er basert på ukentlig deltagende observasjon vår og høst 2008 samt litt vår 2009, og er strukturert etter kursets formulerte målsetninger. Disse har gitt følgende kapitteloverskrifter: Språkkunnskap; Kunnskap om livet med familien i et vestlig perspektiv; Utvidelse av nettverk; Samfunnsnyttig kunnskap om barnehage, skole, arbeidsliv og nærmiljø; Kvinnenes ”evaluering”; Kursets betydning for kvinnenes hverdagsliv og tilslutt en konklusjon. Generelt konkluderes det med at kvinnene er veldig fornøyd med kurset, at det gir dem motivasjon til å lære mer, bidrar til frigjøring på mange felt, gir økt integrasjon og utvidelse av nettverk. Kurset er et svært godt tilbud til innvandrerkvinner i bydelen gjennom sin vektlegging av læring gjennom relasjonsbygging mellom deltagerne og mellom lærer og elev. Det blir viktig for bydelen å følge opp den positive utviklingen som er satt i gang, ved å gi kvinner som har gått på kurs fortsatt tilbud slik at deres positive personlige utvikling og integrasjon kan fortsette.

1 Bakgrunn og formål

Jeg ankommer "Gjestehuset" på Furuset en mild januar dag i 2008. Gangen er full av jakker og vogner. Jeg kommer opp i "stua" og ser kvinner benket rundt et langbord. Et par kvinner har hijabs, flere er kledd i den tradisjonelle pakistanske Shalwar Khameez drakten, og et par tre andre er kledd "vestlig". Kvinnegruppen domineres av pakistanske kvinner, som alle er kledd tradisjonelt. Mange av dem har også langt hår i flette eller satt opp, mens et par har halv-lang mer moderne frisyre.

Kurslederne sitter i den ene enden, og har allerede begynt å informere om hva som skal foregå den dagen. Dette er andre uken kvinnene er på kurs, og noen nye har kommet til. De har bodd i Norge fra to til tyve år, men alle snakker svært lite norsk. Det er tydeligvis ikke slik at de som har bodd her lengst, snakker best norsk. De andre kvinnene til stede er fra Sri Lanka, Nepal, Marokko, Tyrkia, Afghanistan og Vietnam.

På bordet står frukt skåret i biter, kaffe og te. Kvinnene har hver sin perm med undervisningsmateriale og kursleder snakker om leksene de hadde. De skulle bøye verb til i dag, og dette går igjennom. Innimellom snakker kvinnene med hverandre. Det betyr ofte at de pakistanske kvinnene snakker urdu seg imellom. Kursleder sier at de må snakke norsk. Dette hører de på en liten stund, men så er det urdu som lyder igjen.

Det blir tid for lunsj. Den ene kurslederen har ordnet brød og pålegg i forkant ute på kjøkkenet og kvinnene går ut og forsyner seg. Dette er "norsk" lunsj, i den forstand at det er "norsk" pålegg som kaviar, ost, rekesalat, makrell i tomat, agurk, tomat og paprika, som er tilbudet. Makrell i tomat er populært. Særlig de pakistanske kvinnene ser ut til å like dette. Praten går trådt mellom andre enn de pakistanske som snakker urdu, men det er mye smil og latter. Humor er noe kurslederne spiller på, og i mangel av språk som kommunikasjonsmiddel, blir smil og latter noe som skaper en trygg og god stemning for læring.

Etter lunsj fortsetter bøyning av ulike verb og substantiv og lekse gis til neste gang. Til slutt ønsker kurslederne at kvinnene prøver å skrive hvilke mål de har for deltagelse på kurset. Mange sier at de ønsker å lære norsk slik at de kan få seg en jobb. Så er klokken halv to, vi sier "takk for i dag" og "sees om en uke". Mange blir hentet i bil av mennene sine.

Denne beskrivelsen av ett møte på kurset "Inkludering og Språkforståelse" introduserer denne rapporten om "norske" innvandrerkvinner med ikke-vestlig bakgrunn. Denne typen kurs hadde ikke vært arrangert tidligere, og var slik nytt for alle de delaktige, både lærere og elever. Derfor ønsket Stiftelsen Betanien en evaluering av kurset slik at det kan videreutvikles. I utgangspunktet skulle kurset gå over ett semester, men fikk midler slik at det kunne fortsette ett semester til. Det betydde at de samme kvinnene fikk tilbud om gratis kurs i ett år, noe de fleste takket ja til. De som takket nei gjorde dette fordi det ble praktisk umulig.

Kurset er et ledd i den store satsningen i Groruddalen rettet mot integrering av innvandrere. Satsningen er et samarbeid mellom Staten og Oslo kommune. I kjølvannet av dette startet

Stiftelsen Betanien, i samarbeid med Bydel Alna i Oslo, et kurs for innvandrerkvinner kalt "Inkludering og Språkforståelse" i januar 2008. Hensikten med kurset/prosjektet er "å tilføre mødre med innvandrerbakgrunn språkkunnskaper og kunnskaper om sosiale og mellommenneskelige forhold innen deres forståelsesrammer, både kulturelt og menneskelig" (prosjektskissen side 1) gjennom relasjonsbygging mellom deltagerne og mellom deltager og kursleder. Mer presist har kurset som mål å "øke forståelsen hos foreldre for viktigheten av norsk språk, så vel som deltagelse i sosiale aktiviteter knyttet til skole, barnehage og samfunnet for øvrig" (prosjektskissen side 3). Kurset vektlegger først og fremst inkludering, hvor språkforståelse kan sees som et middel for å nå et slikt mål. Kurset skal bidra til at mødre får

- økt språkkunnskap og større forståelse for betydningen av språk og økt deltagelse i oppveksten til egne barn
- kunnskap om livet med familien og barneoppdragelse i et vestlig perspektiv
- erfaringer og opplevelser som kan bidra til å etablere og utvide den enkeltes nettverk
- samfunnsnyttig kunnskap om barnehage, skole, samfunn og arbeidsliv
- praktisk kunnskap og kjennskap til sitt eget nærmiljø og hvilke tilbud som er tilgjengelige i bydelen

Kurset er bygd opp rundt moduler, men hvor språkopplæring er et overordnet mål ved hver modul. Modulene består av ulike tema og har både praktiske og teoretiske sider. Et sentralt element i kursene er at deltagerne oppfordres til å være aktive gjennom rollespill, gruppearbeid, diskusjoner og praktiske hjemmeøvelser. Kursene består av følgende moduler:

Modul 1: skape tillit; etablere en god relasjon; kartlegge den enkeltes interesser; informere om innholdet i de øvrige modulene

Modul 2: bli kjent i egen bydel; turgruppe; sosiale aktiviteter

Modul 3: mental helse; mosjon; kosthold

Modul 4: språk; samspill og grensesetting; kommunikasjon

Modul 5: å være foreldre i et nytt samfunn; hvorfor det er vanskelig å være foreldre; foreldre som positive autoritetspersoner; oppdragelsesstiler

Modul 6: teknikker for å håndtere konflikter; problemløsning

Med utgangspunkt i kursets formulerte målsetninger, har jeg i det følgende valgt ut følgende dimensjoner som skal evalueres ved kurset: Språkkunnskap; Kunnskap om livet med familien i et vestlig perspektiv; Utvidelse av nettverk; Samfunnsnyttig kunnskap om barnehage, skole, arbeidsliv og nærmiljø. Så presenterer jeg kvinnenens "evaluering" og videre hvordan kurset har hatt betydning for kvinnenens hverdagsliv. Tilslutt følger en konklusjon. Rapporten vil gi svar på følgende spørsmål: Syntes det som om målsetningene ble innfridd? Hva syntes tilfredsstillende og mindre tilfredsstillende med kurset fra brukernes side? Hvordan har kvinnene opplevd å være på kurs? På hvilke måter har de fått bruk for det de har lært i sitt hverdagsliv? Har erfaring og kunnskap på kurset fått implikasjoner for relasjoner innad i familien?

2 Metode

Kvinnene som inngår i denne rapporten ble rekruttert gjennom Furuhuset Åpen barnehage og Teisen Åpen barnehage i Bydel Alna. (De har alle fått "nye" navn i evalueringen). Det at kurset var gratis skapte ekstra stor interesse. Det ble holdt to parallelle kurs, ett på Gjestehuset/Furuhuset og ett på Teisen. Hver gruppe møttes en gang i uken fra klokken 10.30 til 13.30. Mens mødrene var på kurs ble barna passet av barnevakter. Det typiske kursmøte beskrevet innledningsvis danner rammen for dataene denne evalueringen er basert på.

Evalueringsforskning er en spesiell type anvendt samfunnsforskning. Den kan være av såkalt kvantitativ art, kvalitativ art eller en kombinasjon av disse. Kvantitativ evalueringsforskning er kjennetegnet ved mange enheter og få variabler som presenteres ved hjelp av tabeller, tall og statistikk. Kvalitativ evalueringsforskning har få enheter og mange variabler som beskrives og analyseres som ren tekst, gjerne ved hjelp av "cases" eller enkelthistorier. Denne evalueringsrapporten blir et eksempel på dette, eller hva som på fagspråket kalles en "prosessanalyse" (Almås 1984). Det sentrale her dreier seg om å forstå et menneske, en gruppe, et samfunn på deres egne premisser (ibid.), eller fra deres ståsted. Med andre ord, forskeren skal prøve å skaffe seg innsikt i folks synspunkt, verdier og interesser. Relatert til denne rapporten skal forskeren prøve å forstå kvinnenes erfaringer av å gå på kurs i Norge.

Å ha kritisk distanse er spesielt viktig i en metodisk tilnærming som deltagende observatør. Gjennom mitt faglige ståsted som sosialantropolog prøver den følgende evaluering å gjøre dette fra deltagerens perspektiv, det vil nedenfra, *som om* jeg var innvandrerkvinne/mor selv. Utheving av *som om* er for å understreke at dette er et metodisk grep og ingen antagelse om at jeg vil oppleve kurset på samme måte som dem, eller en av dem, da innvandrerkvinner er forskjellige. De kommer på kurs med svært ulik faglig bakgrunn, fra kun folkeskole til mastergrad, men er på noenlunde samme nivå når det gjelder norsk-kunnskaper. I tillegg er deres etniske bakgrunn forskjellig.

Dataene som rapporten er basert på er fremskaffet gjennom deltagelse på kursene hver uke, forsøk på uformell prat med kvinnene rundt ulike tema, og ikke minst observert kroppsspråk og samhandlingsmønstre mellom kvinnene og mellom kvinnene og kursledere. I en slik setting er metodisk systematikk i streng forstand vanskelig. Det systematiske ligger i, først, evnen til detaljerte observasjoner av ferdigheter i norsk og av samhandling og kroppsspråk. Dernest gjennom data ervervet fra 12 intervjuer med kvinner, i tillegg til 2 intervjuer med kurslederne.

Deltagende observasjon har skjedd på ulike arenaer. Først og fremst inne i "stuene" på Gjestehuset og Teisen/Solvang Eldresenter, men også på turer i nærmiljøet og i Oslo sentrum, mer presist tur til Oslo Rådhus, Stortinget og Akershus festning.

Men hva er egentlig "evaluering"? En av Nordens mest sentrale evalueringsforskere, Tore Nilstun, forstår "evaluering" som å "systematisk undersøke og bedømme gjennomføringen eller tilpasningen av ett objekt (her: prosjekt). Undersøkelsen kan se etter:

- 1) objektets egenverdi (merit) og/eller
- 2) objektets verdi som instrument (worth) (Nilstun 1986)

I tråd med dette forstår Reidar Almås evaluering som ”systematisk innsamling av data for å skille og analysere virkningen av et forsøk på å skape endring på et gitt område ” (Almås 1990: 13). Analysere betyr her ”kritisk å forstå og forklare et innsamlet eller observert materiale” (ibid.). Inspirert av disse to definisjoner, vil jeg i det følgende forstå evaluering av Betaniens kursvirksomhet som en systematisk undersøkelse og analyse av kursets målsetninger. Mer presist betyr dette at målsetningene skal diskuteres i lys av modulene og gjennom observasjon av og samtaler med brukerne om deres erfaringer med kurset. Det blir lagt spesiell vekt på kvinnenens synspunkt og hvordan kurset forstås å innvirke på kvinnenens hverdagsliv.

3 Språkkunnskap

Som nevnt tidligere er hovedmålet for kurset integrasjon og språkforståelse, ikke kun det å lære norsk. Intensjonen er at kunnskaper i norsk er nødvendig for at innvandrerkvinner skal kunne delta i større grad på etnisk norske arenaer. Økt språkkunnskap er en viktig målsetning for kursvirksomheten, men også ”kunnskaper om sosiale og mellommenneskelige forhold innenfor deres forståelsesrammer, både kulturelt og menneskelig”. Dette kurset skiller seg fra andre (språk) kurs for innvandrere i at det eksplisitt vektlegger betydningen av gode relasjoner mellom deltagerne og kursleder som viktig for integrasjon og læring. Etablering av gode relasjoner antas å bidra til at kvinnene blir motivert og får lyst til å fullføre kurset.

Kvinnene som deltok på kurs hadde varierende kunnskaper i norsk. I utgangspunktet ble det forutsatt at kvinnene kunne noe norsk, at de ikke var helt ”blanke”. Det viste seg imidlertid at kvinnene som var rekruttert på Teisen kunne svært lite og mindre enn kvinnene ble Gjestehuset. Derfor ble kursene uformelt omtalt som ett kurs for ”nybegynnere” og ett for ”viderekomne”. Det var rimelig å anta at ”nybegynnerne” ville bestå av kvinner som nylig hadde kommet til landet, men slik var det ikke. Flere hadde bodd i Norge i mer enn 5 år uten å forstå mye norsk og aller minst snakke norsk. Felles for ”nybegynnerne” og de ”viderekomne” syntes imidlertid å være at de skjønnte mer norsk enn de kunne snakke, selv om dette er vanskelig å vite uten systematisk forhåndstesting.

Alle kvinnene oppga som mål for kursdeltagelsen at de ville lære norsk, både skrive og snakke. Noen var mer ivrige enn andre, for eksempel hadde to med ordbok. Forskjellen i interesse fulgte ikke nødvendigvis utdanningsnivå, men det gjorde tilegnelse av kunnskapen. Tre pakistanske kvinner hadde bachelor og mastergrad, og disse lærte fortere i forhold til kvinner som hadde bodd i Norge lenger men som knapt hadde ungdomskoleutdanning. Ett eksempel er de pakistanske kvinnene Prithua og Sita. Prithua er i slutten av tredveårene og har bodd i Norge i 20 år. Hun har fem barn og 8 års skolegang fra Pakistan. Selv sier hun at hun har levd svært isolert fram til de siste par årene noe som viser seg i at hun snakker svært dårlig norsk. Hennes motsetning er Sita som har bodd i Norge i snau to år. Da hun begynte på kurs kunne hun ingenting, men snakket engelsk. Hun er i begynnelsen av 20 årene, har ett barn og lærerutdannelse fra Pakistan. Etter endt kurs snakket hun bedre enn dem som hadde bodd i Norge i over 20 år (se mer om Prithua og Sita i del 8).

Generelt var det slik på begge kurs at all norsk som ble snakket ble viktig, også utenom selve undervisningen. I tillegg var undervisningsmateriellet erfaringsnært, i den forstand at gloser ble lært i møte med steder og opplevelser, for eksempel på Stortinget og i Oslo Rådhus. Og ikke minst på hvert møte på Gjestehuset og Teisen under lunsjen rundt tolv. Det ble for eksempel understreket hva de ulike matvarene het, og fortalt om norske vaner og mat tradisjoner. Ofte ble slike samtaler fulgt opp med eksempler fra de ulike hjemland om hva som der var vanlig mat til frokost, lunsj og middag. Det ble viktig for kurslederne å oppmuntre og påpeke at kvinnene skulle snakke norsk til hverandre, fordi de pakistanske så lett snakket urdu seg imellom. Det var et flertall av pakistanske på begge kurs, slik at dette var vanskelig å unngå uten å bli ubehagelig streng. Men det var helt klart uheldig for de andre kvinnene, som kunne føle seg ”utenfor”, noe Devasena fra Sri Lanka uttrykte tydelig. De pakistanske

kvinnene oppsøkte også hverandre lettere generelt, selv om de ikke kjente hverandre før kurset begynte.

Selve den formelle språkopplæringen var knyttet til de ulike moduler nevnt innledningsvis, det vil si til temaene. Angående modul 1, om å skape tillit og gode relasjoner, var dette noe som så ut til å fungere etter kort tid. Slik sett ble intensjonen om relasjonsbygging for god læring fort innfridd. I tilknytning til ulik, svært enkel tekst lærte kvinnene om bøyning av verb og substantiv, og litt om regler og unntak fra reglene. Setningene det ble øvd i var gjerne formulert ut fra hva de hadde opplevd på kurset, for eksempel "I forrige uke var Nadia på tur til Stortinget". Det ble gitt lekser i grammatikk, og disse ble gjennomgått på neste møte. Lekser var ikke obligatorisk, men de fleste så ut til å gjøre dem.

4 Kunnskap om livet med familien i et vestlig perspektiv

Hovedinnfallsvinkelen i formidling av denne type kunnskap ble gjort gjennom presentasjon av ulike sider ved norsk familieliv, både forholdet mellom foreldre og barn og kosthold og helse. Kurslederne var flinke til å sammenligne og understreke at ”i Norge er det vanlig å gjøre slik, mens der dere kommer fra kan dette være annerledes”. Som eksempel nevnte de det å slå barn. ”Dette er ikke lov i Norge, selv om det kanskje er praksis der dere kommer fra”. Å slå barn er et ømtåelig tema som ble behandlet på en informativ måte.

Å formidle kunnskap om ”livet i familien” osv. til mennesker som ikke kan språket godt er en utfordrende oppgave. Siden jeg skulle evaluere kurset *som om* jeg var en innvandrerkvinn med nesten ingen språk kunnskaper, satte jeg meg mange år tilbake i tid, etter endt gymnas og tre års fransk undervisning. Jeg hadde aldri vært i stand til å motta den type kunnskap på fransk som innvandrerkvinnene ble undervist i på norsk. Det er derfor betimelig å spørre hvor mye av den nye kunnskap som faktisk opptas av kvinnene og får konsekvenser for hvordan innvandrerfamilier forholder seg til sine barn. Dette er det ikke mulig å få innsyn i uten opphold i hjemmet, noe som var umulig å få til innenfor rammene av dette prosjektet.

Ett kursmøte handlet om samspill og grensesetting. Kurslederne demonstrerte hva de mente gjennom rollespill: den ene lederen ”spilte” fem år gamle Anna og den andre moren hennes. De viste to typer samspill mellom foreldre og barn. I det ene ville mor dirigere hele leken og Anna mistet interessen, i det andre var leken på Annas initiativ. Kvinnene nikket og så ut til å skjønne forskjellen.

Deretter fikk de en kort introduksjon til grensesetting med eksempler fra tur i butikken og barn som maser om godteri. Kvinnene lo og kjente seg igjen. De ble så delt inn i grupper på tre. Hver gruppe skulle lage et rollespill om hvordan kommunisere og sette grenser for barn. Dette ble fremført med mye latter, kroppsspråk og stor jubel, men få ord. Humor er hele tiden tilstede i undervisningen, og er sentralt i etableringen av gode relasjoner mellom lederne og kvinnene. Humor gjør atmosfæren uformell og trivelig.

Sagt på en annen måte bidrar humor til et godt læringsmiljø. Den relativt kompliserte kunnskapen om familieliv er tema i Modul 4, 5 og 6. Disse er hver for seg og i alle fall samlet, vanskelig å formidle selv til etnisk norske foreldre. De snapper nok opp noe, men mye må nødvendigvis gå dem hus forbi. Dette var kurslederne klar over, noe som bidro til at det opprinnelige opplegget ble noe moderert.

Når det gjelder kosthold, ble mat som kontaktskapende understreket tidlig i vårkurset, både i praksis på hvert møte under lunsjen, men også gjennom selve undervisningsopplegget. I den forbindelse var en gruppe hjemme hos en av kurslederne og lagde middag, en typisk norsk rett, torsk og grønnsaker. Til dessert bakte de rullekake. Oppskriftene ble tatt med hjem og kvinnene uttrykte glede over å lære og lage norsk mat. Både det at de var hjemme hos læreren

og at de lærte å lage norsk mat bidro til samhold og bedre forståelse for Norge og nordmenn, hevdet en kvinne.

På høstkurset var ett tema kosthold og helse, som er helt eksplisitt formulert i Modul 3, undervist i over to møter, med overskrift "Mat og mattradisjoner" og "Livsstilssykdommer - hvordan forebygge dette". Tilfeldigvis hadde det seg slik at SIFO gjorde et oppdrag for Mattilsynet om innvandrerkvinnens forhold til sunnhetsmerking av mat mens evalueringsprosjektet pågikk (SIFO rapport 1-2009). Vi intervjuet 10 av kvinnene om dette, som også kan sees på som en test av hva de har fått ut av kostholdsundervisningen. Kort fortalt forbant alle kvinnene sunt kosthold med lite sukker, lite fett, fisk, frukt og grønnsaker. Det er uvisst hvor mye av dette de visste før kurset, men det er sannsynlig at de uansett har blitt ytterligere bevisst på dette under kurset.

5 Utvidelse av nettverk

Som tidligere nevnt, hadde flere av kvinnene bodd i Norge rundt 20 år, uten å ha lært å snakke norsk. Dette kan forstås ut fra familiens reproduktive syklus, mer presist i lys av antall barn kvinnen har født. Flere kvinner hadde gått på norsk-kurs før de fikk barn, men sluttet når barnet ble født. Etter det var det vanskelig å ta det opp igjen. Senere ble de kanskje gravid på nytt. Hvis familien i tillegg hadde eldre barn og bodde i en storfamilie med svigermor, svigerfar og svogere, fikk kvinnen så mange oppgaver hjemme at hun verken hadde tid eller overskudd til å lære norsk. Hennes sosiale nettverk var stort sett bare familie. Dette mønsteret var slik ekstra sterkt i flerbarns familier, men også der kvinnen nylig var kommet til Norge og giftet seg med en mann som hadde bodd her hele sitt liv. Hennes nettverk ble hans familie. En tyrkisk kvinne med to barn på 9 og 6 år hadde bodd i Norge i 9 år, snakket (nesten) ikke norsk og hadde bare tyrkisk nettverk, dvs. hans familienettverk. Hennes familie var i Tyrkia. Hun sa at hun ikke hadde noen venner. I løpet av året utvidet hun sitt sosiale nettverk via gruppen, både sosialt og bevegelsesmessig. Hun opplevde hun fikk venner på kurset, selv om de ikke møttes privat.

Dette så ut til å være noe annerledes med de pakistanske kvinnene. Som nevnt var disse i flertall men nesten ingen kjente hverandre fra før. Disse så ut til å finne hverandre i større grad enn de andre, kanskje særlig fordi de var på Åpen Barnehage på Furuhuset andre dager i uken. Jeg vet ikke om disse kvinnene hadde sosial omgang privat.

Det var bare tre kvinner med ulik etnisk bakgrunn som så ut til å ha noe kontakt utover kurset. De bodde i nærheten av hverandre og hadde følge noen ganger til og fra kurs. Fra å bli kjørt og hentet av mennene sine, tok de nå buss eller bane sammen. Det så imidlertid ut til at kvinnenens totale sosiale nettverk, hvis dette måles i kontakt initiert av dem selv utenom kurset, ikke hadde blitt nevneverdig utvidet ved kursets slutt, selv om kvinnene selv uttrykte at de hadde fått nye "venner" på kurset. En hverdag fylt av familiære forpliktelser og mangel på egen tid kan være en av grunnene til dette. En annen kan være manglende språklig kompetanse. De som ikke hadde felles etnisk bakgrunn snakket både for dårlig norsk og engelsk slik at nært vennskap ble vanskelig. Flere møter og en oppfordring fra lederne om å ta kontakt privat, for eksempel gjennom utdeling av navnelister med telefonnummer, kan bidra til at kvinnenens sosiale nettverk utvides mer permanent etter kursenes slutt.

6 Samfunnsnyttig kunnskap om barnehage, skole, arbeidsliv og nærmiljø

Det er vanskelig å spesifisere og dermed evaluere dette punktet fordi hva som er ”samfunnsnyttig” er uklart. Men Modul 2 om å bli kjent i egen bydel med mer, er direkte inkludert her. Jeg velger å forstå målsetningen formulert i denne overskriften dit hen at kvinnene skal få kunnskap om hvordan barnehage, skole, arbeidsliv og nærmiljø er organisert og drevet i Norge. Dette er et svært ambisiøst prosjekt gitt den dårlige språkkunnskapen til mottagerne. Jeg velger å diskutere dette punktet i forhold til mulig kunnskap ervervet på de ulike turene jeg deltok på. Kvinnene dro blant annet på tur til Oslo Rådhus, Stortinget og Akershus Festning. Her er det spesielt kunnskap om historie og ”arbeidsliv” som berøres, mens ”barnehage” og ”skole” berøres i forbindelse med turer i nærmiljøet.

Turen til Oslo Rådhus ga først praktisk kunnskap knyttet til nærmiljøet i form av transport med kollektivtrafikk slik som T-bane og buss. Kvinnene reiste sammen med en leder fra Furuset til Nationalteateret som ledd i opplæring i å ta seg fram i Oslo på egen hånd. Dette ble svært positivt vurdert av kvinnene, som vanligvis ikke reiste alene. Sita sier:

Jeg har fått nye venner. Før kunne jeg ikke reise kollektivt, nå klarer jeg meg på egenhånd. Nå er jeg ikke avhengig av noen lenger. Nå kan jeg gå ut alene (Sita, 2 år i Norge).

På Rådhuset ble de guidet rundt og blant annet fortalt om historien i de store veggmaleriene i vestibylen. Disse viser blant annet motiver fra mellomkrigstiden, andre verdenskrig, hverdagsliv og arbeidsliv i Norge. Maleriene viser også utviklingen av byens næringsliv og fremveksten av arbeiderbevegelsen. Guiden snakket sakte slik at flest mulig kunne få mest mulig med seg. Senere i omvisningen ble de fortalt om Norges konger og andre historiske personer knyttet til Oslo, og som var avbildet på veggene. Ikke minst fikk de informasjon om Oslo's skytshelgen St. Hallvard og legenden rundt ham. Kurslederne plukket ut enkelte sentrale ord, som de forklarte spesielt, slik som ”statsborgerskap”, ”krig”, ”forbudt”, ”fengsel” med mer. Denne ”glose” innlæringen ble også fulgt på de andre turene til Oslo sentrum, og er en praktisk måte å lære norsk på. Nye ord blir direkte knyttet til egen erfaring, noe som kan gjøre ordene lettere å huske. Turen ble avsluttet med lett lunsj i Rådhusets personalkantine. Her kom en journalist fra Aftenposten Aften og ville snakke med kvinnene om kurset. På spørsmål om de likte kurset, svarte alle er høyt og unisont ”Ja”! Ut fra observasjon var det tydelig at kvinnene storkoste seg sammen.

Et par uker senere gikk turen til Stortinget på samme måten som turen til Rådhuset: T-bane fra Furuset og guiding rundt på Stortinget. Kvinnene ble vist alle saler og guiden var dyktig. Også her fikk de informasjon om St. Hallvard.

Under begge disse turene spurte guidene og kurslederne kvinnene om de forsto hva som ble sagt. Stort sett nikkede de, men et par spurte hva enkelte ord betydde. Det er tvilsomt om de forsto så mye som de ga uttrykk for, men sosialt syntes kvinnene altså svært fornøyd med disse turene ut fra smil, latter og kroppsspråk å dømme. Det samme gjaldt turen til Akershus fest-

ning. Til sammen gir turer til kjente norske steder kvinnene en bedre forståelse av Oslo og Norge, av det å være "norsk" og ikke minst muligheten for å gjøre ting utenom familien. Turene bidrar til å utvide deres nettverk i form av bevegelsesfrihet. Alle kvinnene synes å mene at de har som mål å føle seg "norske" men samtidig ikke glemme tilhørigheten til hjemlandet.

Av utflukter i nærmiljøet kan turen til Gran nærmiljøsenters nevnes, som ligger ca. ti minutters gange fra Furuhuset. Senteret er et relativt nystartet tiltak i forbindelse med Groruddals-satsningen. Det ble åpnet i 2007 som "et levende hus" som skal utvikles for, av og med beboerne i området Furuset og Gransdalen. Hensikten er å skape gode møtesteder for folk i området og slik bidra til økt kontakt og integrasjon beboerne imellom. Her finnes kafé, internett og mange aktivitetstilbud. Det er også et sted der man kan få informasjon om språkopplæring, bolig og jobb, blant annet NAV. Turen til Gran nærmiljøsenters ble avsluttet med en enkel lunsj i kafeen.

Det å besøke NAV kontoret var et ønske alle hadde, de visste at NAV var stedet å gå hvis man søkte jobb. Av ulike grunner fikk ikke disse kursdeltagerne besøke NAV, men neste kurs har det på programmet. De fleste kvinnene virket svært interessert i mer informasjon om hva de kunne gjøre for å bli attraktive på arbeidsmarkedet.

Den neste turen, til Furuset Forum, var også i gangavstand fra Furuhuset/Gjestehuset. Der orienterte en av ildsjelene dem, via power point, om alle aktivitetene knyttet til senteret. Det viste seg at flere av kvinnene kjente til en del av aktivitetene, for eksempel "trim for kvinner" og "foreldre og barn" aktiviteter. Orienteringen var fyldig og god. Den ble avsluttet med lunsj i kantinen, hvor det denne dagen ble servert mat laget av kurdere. Det ble servert fylte paprika, auberginer, agurk og halal lammekjøtt. Under lunsjen ble mat (igjen) et tema, slik som under lunsjene på Gjestehuset. Mat var altså en god innfallsvinkel til å få innvandrerkvinner i "tale", eller rettere sagt, det er et tema som interesserer dem, akkurat som barn, slik at motivasjonen deres til å anstrenge seg for å uttrykke en mening sannsynligvis blir større.

7 Kvinnenes ”evaluering”

Kvinnenes ”evaluering” er basert på gruppesamtaler etter endt vårsemester samt enkelte spørreskjemaer og intervju med ti kvinner enkeltvis etter høstsemesterets slutt.

Kvinnene på Gjestehuset og Teisen kom til et ekstra møte for å snakke om sin opplevelse og erfaring med kurset. Pakistansk tolk var tilstede denne formiddagen, hvor fem pakistanske kvinner møtte opp. Farrida var den første kvinnen som kom, sammen med sin datter på 2 ½ år. Farrida har bodd i Norge i 16 år, og har gått på to norsk-kurs tidligere. Hun snakker derfor litt norsk, og det virker som om hun forstår mer enn talespråket indikerer. Hun har også to større barn som snakker godt norsk. Mannen hennes jobber som taxisjåfør. Hun sier det er ”flaut” at hun ikke kan snakke norsk når barn og mann gjør og barna må hjelpe henne, og ikke omvendt. Derfor er hun veldig motivert på dette kurset, og understreker at hun veldig gjerne vil lære norsk nå. For Farrida synes det som om alt ved kurset er bra, særlig fremhever hun betydningen av det relasjonelle. Hun sier at det beste ved kurset er at de ikke bare leser og skriver, men blir kjent med andre kvinner som de prater norsk med.

Søsken-paret Farya og Maryam har bodd i Norge i over 22 år, og snakker fortsatt ikke mye norsk. Men de sier de forstår mye. Farya går på kurs for å lære norsk fordi hun ønsker å få seg en jobb. Alle hennes fire barn går på skole og snakker (selvsagt) godt norsk. Også for Farya virker det som om alt ved kurset er bra, hun har i alle fall ingen kommentarer om hva som kan gjøres bedre. Hennes søster Maryam har seks barn og ønsker det samme som søsteren sin. Med andre ord er begge disse kvinners motivasjon for å gå på kurs at de ønsker en jobb. Begge søstrene har bare obligatorisk folkeskole fra Pakistan og har aldri tidligere gått på skole eller jobbet i Norge. Maryam sier også at det er vanskelig å snakke norsk hjemme, slik at hun kan få trening, og er derfor veldig motivert nå. Ingen av disse kvinnene hadde noe å utsette på kurset og begge fikk tydelig mer selvtillit i løpet av semesteret. Dette viste seg ved at de i økende grad tok mer del i samtalene i gruppa, og at Maryam holdt en liten tale på sommeravslutningen (se under).

Det neste ekstra møtet med den andre gruppa var to dager senere. Fem kvinner møtte opp. Det var tre pakistanske, en tyrkisk og en fra Marokko. Dette møtet ble noe annerledes enn det forrige. På spørsmål om hvordan de opplevde å bo i Norge, ble to svært triste og fortalte gråt-kvalt hvordan de lengtet hjem, særlig etter moren sin. Dette skapte en utfordrende situasjon. Det var tydelig at disse kvinnene helst ville bodd i ”hjemlandet”, mens de andre trivdes bra i Norge. To fortalte hvordan barna deres, som var født og oppvokst i Norge, lengtet ”hjem til Norge” når de var i Pakistan. Dette viser hvordan ulike generasjoner opplever det å bo i Norge forskjellig og at den yngste generasjon kan føle seg like ”norsk” som sine etnisk norske kamerater. Felles for kvinnene på denne gruppa var også en enstemmig positiv vurdering av kurset, der det å lære og prate norsk var deres viktigste motivasjon. En av kvinnene sa at kurset burde gå flere ganger i uken. Hun fikk ikke praktisert nok hjemme, og det gikk dermed for lang tid mellom hver gang hun fikk prate. Det var de andre kvinnene enige i.

Vår-kurset ble avsluttet med en høytidelig markering på Haugerud senter. Bydelsdirektøren og tre andre fra bydelsadministrasjonen, samt tre personer ved Stiftelsen Betanien var også tilstede. Alle kvinnene hadde pyntet seg i tradisjonelle klær og tatt med seg en matrett fra sitt hjemland. Bordet bugnet av spennende retter. Etter at kursleder hadde ønsket velkommen gikk alle og forsynte seg. Under måltidet viste kursleder noen bilder fra hva de har gjort, og beskrev kort hovedlinjene i kurset. Så reiste Rita, en av de pakistanske damene seg opp og leste en liten tale på norsk. Hun hadde laget den selv og hun takker og sier hun har likt kurset veldig godt og at det har vært bra. Ordførrådet er svært enkelt selv om hun har bodd i Norge i 10 år og har skolebarn. Hun er veldig stolt over at hun har skrevet talen selv. Litt senere leser en representant fra Betanien opp en liten tale fra pakistanske Pritha, som også er veldig begeistret og stolt over å ha formulert talen selv etter 4 år i Norge. Etter en liten stund reiser nok en pakistansk kvinne seg opp, Maryam, som har bodd i Norge i 22 år og fortsatt ikke snakker godt norsk. Hun holder nok en tale med ros til kursholderne. Hele festen avsluttes med at deltagerne får et kursbevis over fullført kurs. Det at disse muslimske kvinnene våget å stå foran en slik forsamling av både kvinner og ikke minst menn, er trolig en følge av oppbygd integrering og selvtilitt i løpet av kursperioden. Fra å komme første kursdag og bare tørre å si navnet sitt, kunne de altså seks måneder senere snakke offentlig slik som på denne festen.

Mange av de samme kvinnene som deltok på vår-kurs fulgte også kurs i høst. Da dette var avsluttet, tok jeg en evaluerings- stikkprøve på fire kvinner istedenfor å samle dem til samtaler slik som etter vårsemesterets slutt. (Det var bare fire som møtte opp en sur vinterdag oppunder jul). Alle likte "veldig godt" å gå på kurset (alternativene var "Veldig godt", "Godt", "Ganske godt", "Litt godt", "Likte ikke"). Med andre ord ga de kurset "full pot".

På spørsmål om hva de likte best ved kurset, (alternativene var "Lære grammatikk", "Øve på å snakke norsk", "Lære om Norge", "Gå på turer", "Treffe andre kvinner"), svarte tre kvinner "Lære grammatikk" som det viktigste, den fjerde satte "Øve på å snakke norsk" som viktigst. Dette satte de tre andre som nest viktigst, og den fjerde sa her "Lære grammatikk". Som tredje viktigst satte to kvinner "Lære om Norge", og to kvinner "Gå på turer". Det er interessant at ingen svarte "treffe andre kvinner" som viktigst, når dette tydelig kom fram i dybdeintervjuene som veldig viktig. Kanskje ble dette svaret vurdert som selvsagt eller "useriøst", og viser uansett betydningen av andre metoder enn kun intervjuer med svaralternativ.

På spørsmål om kvinnene mente de hadde blitt bedre i norsk etter å ha deltatt på kurset, svarte tre "Veldig", og en "Litt". (Det tredje alternativet var "Bare litt bedre"). Ingen svarte noe på spørsmål om hva de ikke likte på kurset. Tre kvinner svarte "Ja" på at de ønsket å begynne å jobbe i Norge, den siste svarte "vet ikke".

Kvinnenes overordnede tilfredshet med kurset ble ytterligere understreket i de ti individuelle intervjuer. På spørsmål om hva de likte best ved kurset, trakk alle fram den gode atmosfæren som gjorde at de pratet sammen og med kurslederen. Dette indikerer at kursets målsetning om relasjonsbygging som basis i læring fungerer etter intensjonen. Parallelt med dette var det beste ved kurset at de kom seg ut hjemmefra til noe som var deres eget. Siden barna ble passet fikk de en følelse av å gjøre noe for seg selv, noe som bare var "mitt", som en pakistansk dame sa. "Jeg blir frisk i hodet av det", sier hun, "og gladere enn før". Det at fremmøte pro

senten var så høy tyder på at alle prioriterte å komme hver gang. De ønsket å komme for å treffe hverandre like mye som deltagelse i selve undervisningen, noe de altså ikke uttrykte i mini-spørreundersøkelsen. Flere trakk fram betydningen av ikke bare å lære språket norsk, men også om norsk kultur og livsstil. Det å lære om julens innhold og 17.mai og hvilke forventninger nordmenn har til dette, var bra å lære, mente de, slik at vi bedre kan forstå hva som skjer. Da ville det bli lettere å tillate barna å være med. To kvinner likte godt å bli lært å lage norsk mat, for eksempel bake brød, og syntes det skulle vært mer matlaging på kurset. Flere uttrykte også viktigheten av å lære språkforståelse, for eksempel hva "foreldremøte" og "dugnad" innebar. Farrida hadde for eksempel sett ordet "dugnad" på plakater og lapper i posten, men ikke skjønt hva det betød. Hun skjønte heller ikke at dugnad var når mange i borettslaget kom sammen og jobbet, noe alle burde delta på. Derfor stilte hennes familie ikke opp. Nå hadde kursleder både fortalt om hva som skjedde på foreldremøter og dugnad slik at neste gang dugnad ble annonsert, skulle Farridas familie garantert delta.

På spørsmål om hva som ikke var fullt så bra på kurset, svarte de fleste at "alt var bra", men at de gjerne ville gå flere ganger i uka. En svarte også at det burde være to lærere, slik at det var mulig å få mer individuell hjelp til å forstå. Hun som sa dette var en som ikke hadde gått på noe norsk-kurs tidligere og som følgelig ikke kunne noe norsk overhodet da hun begynte. Det er åpenbart at for disse gikk det meste av kunnskapen som ble formidlet hus forbi, selv om ord gradvis ble snappet opp og forklart så godt som mulig. Vanskeligst var det for dem som ikke kunne verken engelsk, fransk eller norsk. Da måtte mimikk, tegning og kroppsspråk brukes.

Det var tydelig at kurslederne var godt likt og klarte å skape en tillitsrelasjon mellom seg selv og kvinnene. De viste ekte engasjement og medmenneskelighet. Den uformelle, vennlige og humorfylte atmosfæren skapte trivsel, trygghet og dermed et godt læringsmiljø som førte til at kvinnene møtte opp nesten fulltallig hver gang. Med andre ord oppfylte kurset tydelig Modul 1 om å skape tillit og etablere gode relasjoner.

8 Kursets betydning for kvinnenes hverdagsliv

I dette avsnittet skal jeg presentere noen livshistorier som viser hvordan kurset ”Inkludering og Språkforståelse” har påvirket noen av kvinnenes hverdagsliv.

Som ledd i undervisningen fikk kvinnene tidlig i oppgave å skrive hva de syntes om kurset. Disse var også gjennomgående positive. Noen understreket spesielt kvinnenes behov for å kvalifisere seg for et liv utenfor hjemmet. En skriver:

Før å bygge på dette kurset jeg tenk, jeg er bare flink til å lage mat og hus- arbeid. Men nå jeg synes jeg er mer enn husmor. Jeg er enig med at ”kvinner kan alle ting (Nadia, 13 år i Norge).

For Nadia har kurset hatt stor betydning. Hun er 33 år, har seks barn i alderen 12-1 ½ år, og har bodd i Norge i 13 år. Hun har gått på norsk-kurs før, men snakket dårlig norsk da kurset begynte. Hun kom på første kurs-møte med babyen og var ganske stille, bortsett fra når hun snakket urdu med de andre pakistanske kvinnene. Hun har ungdomskoleutdanning fra Pakistan og har hatt noen småjobber innimellom barnefødsler. Mannen kjører taxi. I intervjuet forteller hun at barna nå er veldig stolte av henne fordi hun kan snakke bedre og riktigere norsk, hun kan svare riktig på spørsmål og gå på foreldremøter og konferansetimer. Hun sier hun forstår alt som blir sagt og kan stille spørsmål. Hun får høre at hun er blitt mye flinkere nå. Hun tar nå mer aktivt del i barnas liv på skolen og har fått mer selvtillit. ”Jeg blir kjempeglad” sier hun, ”av å få positiv tilbakemelding”. Forholdet til barna har blitt noe annerledes fordi hun kan hjelpe dem bedre med lekser, og fordi de er så stolte av henne nå. Også mannen hennes er det og støtter godt opp. Nå skal Nadia ta noen andre kurs fordi hun er blitt styremedlem i Alna kvinnegruppe. ”Så nå jeg går videre og videre”, sier hun. Hun vil ikke ha flere barn, sier hun, hun er ”veldig fornøyd” med de hun har. Nå vil hun konsentrere seg om å gi dem god utdanning og god helse. ”Å gå på dette kurset har gjort livet bedre for meg”, sier hun, ”jeg får gode tanker, gode tilbakemeldinger.” Hun sier hun har gått til helsestasjon og lege alene lenge, at hun er veldig selvstendig. Med i dette bildet er også at Nadia i dag har en deltidsjobb på Furuhuset. Hele livet mitt er nå ”helt complete” sier hun og ler, og tilføyer med et smil at ”nå kan jeg klare alt”.

Prithua, nevnt tidligere, representerer en lignende historie. Hun kom hit som 17-åring, giftet seg med en mann som allerede bodde her og fikk fem barn. Prithua hadde sterk hjemlengsel og var ofte på besøk i Pakistan. Hun har aldri jobbet verken der eller i Norge. Hun begynte å gå på Furuhuset for et par år siden. I dag har hun en liten deltidsjobb i bydelen og sier familien hennes er veldig fornøyd fordi hun er blitt så mye gladere enn hun var før.

En annen historie handler om Devasena fra Sri Lanka. Hun kom til Norge for 3 år siden og hadde ikke gått på noen kurs før hun kom til Furuhuset. Hun har 12 års skolegang fra hjemlandet og er skoleflink. Mannen har høyere utdanning. Sammen har de et lite barn på 16 måneder, som var liten baby da Devasena begynte på kurs, helt blank i norsk. Hun ble invitert med på kurs av jordmor som kom på hjemmebesøk til en ung kvinne som satt helt isolert hjemme med barnet mens mannen var på jobb. De hadde ikke noe nettverk i Oslo, og Deva-

sena var veldig ensom. I løpet av tiden på kurs har hun forandret seg mye. Intervjuet med henne foregikk for eksempel på norsk, altså har hun lært nok norsk til at det var mulig på litt over ett år. Devasena var svært motivert da hun begynte og særlig interessert i å få kontakt med andre kvinner. Hun har blitt meget selvstendig og tar seg rundt med kollektivtrafikk både i og utenfor nærmiljøet. Hun sier hun klarer å gå på helsestasjonen, på NAV, UDI, lege og tannlege alene, samt snakke og spørre i butikker. På spørsmål om kurset har forandret hennes liv nesten roper hun "Å ja!", noe altså presentasjonen over viser. Etter hvert håper hun å utdanne seg til sykepleier.

Alle ble litt bedre til å snakke og forstå norsk i løpet av kurset, selv om noen lærer mer og fortære enn andre. Ett eksempel på en som lærte veldig fort er Sita nevnt før. Hun kom på kurset helt blank i norsk, relativt nyankommet til Norge og med en baby på 3 måneder. Hun hadde jobbet som lærer i Pakistan og var veldig motivert til å lære norsk fort. Hun bodde sammen med mannen og hans foreldre, som alle hadde bodd i Norge i over 20 år. Alle var hjelpelige med at hun skulle lære norsk fort. Sitas fordel var at hun snakket engelsk og kunne spørre og gjøre seg forstått slik. I løpet av et halvt år snakket hun like bra som kvinner som hadde bodd i Norge i 22 år. Det kan selvsagt tenkes at begrepsforståelsen hennes var begrenset, men uansett viser Sitas tilfelle den store individuelle variasjon blant innvandrerkvinnens vilje og evne til læring og muligens også integrasjon og tilpasning til det norske samfunn. Etter ett år på kurs kunne Sita forklare de andre kvinnene grammatiske regler, og tok seg rundt på kontorer og i nærmiljøet på egen hånd. I dag går hun på intensivt norsk-kurs flere ganger i uken.

Lignende historier representerer hver enkelt kvinne. En tyrkisk kvinne hadde fått ny tro på seg selv og følte seg såpass god i norsk etter ett års undervisning at hun i dag har begynt å ta kjøretimer. Hun sikter også målbevisst mot å få seg jobb i en butikk eller postkontor. En annen spesiell historie angår en kvinne som under svangerskapet ble alvorlig syk og meget deprimeret. Det å komme ut og treffe kvinnene og lederne på kurset gjorde at hun ikke knakk sammen, ifølge henne selv.

Felles for alle kvinnene var at de i løpet av kurset har blitt ekstra motivert til å lære mer og få seg en jobb når barna har blitt større. De inspirerer og påvirker hverandre på mange måter, for eksempel klesstil. En kvinne som bare hadde vist seg i Shalwar Khameez kom en dag i olabukser og lang skjorte. Hun sa hun ville prøve å være litt mer norsk, og at mannen hennes likte at hun kledde seg mer "vestlig". En annen muslimsk kvinne begynte å gå med tights, lang genser og høye hæler sammen med hijaben etter modell fra en annen på kurset.

En annen endring i hverdagssituasjonen er knyttet til kosthold. Den nevnte undersøkelsen foretatt for Mattilsynet viser at kvinnene er opptatt av sunt kosthold og prøver å redusere inntak av fett og sukker. Det er ikke usannsynlig at informasjonen på kurset har bidratt til bevissthet rundt sunt kosthold, noe som synes viktig gitt at tradisjonell pakistansk mat ofte kan inneholde mye olje. Det kom også fram i Mattilsynsrapporten at innvandrermenn deltar noe i matlaging og ikke er så "gammeldage" som først antatt (SIFO rapport 2009).

Ut fra hva kvinnene sa, støttet mennene kvinnenes deltagelse på kurs. De fleste sa mannen spurte hva de lærte på kurs og at de snakket med ham om det. Det overordnede inntrykk var at mannen støttet kvinnens motivasjon for økt deltagelse i det norske samfunnet. Både dette og at kvinnene klart ga uttrykk for at de selv valgte å gå med Shalwar Khameez eller hijab, ga et inntrykk av mer individuell frihet enn antatt. Likevel er det umulig å vite hva som ligger i uttalelsen "bestemme selv", når storfamilie forventer et tradisjonelt kjønnsrollemønster der det er familien og ikke individet som prioriteres. En historie bekrefter imidlertid at kurset endret noe i en families kjønnsrelasjoner. En pakistansk kvinne hvis mann kjørte drosje på natten, fortalte at hun pleide å stå opp klokken fire om natten for å lage mat til ham når han kom hjem. Dette reagerte kurslederne på og diskuterte det med henne og de andre i gruppa. I løpet av kursperioden forandret dette seg, hun snakket med mannen sin om det og idag lager

han maten selv når han kommer hjem. Kvinnen fortalte at han likte at hun diskuterte og ville gjøre mer for seg selv, ikke bare familien. Det er rimelig å anta at lignende diskusjoner foregikk i flere hjem og fikk konsekvenser for forholdet mellom kjønnene. Innvandrer menn varierer slik andre menn (og kvinner) gjør når det gjelder utøvelse av makt og kontroll. Det vil imidlertid kreve en mer inngående oppfølgingsstudie for å finne ut hva kunnskapen og samtalen på kurset betød på sikt for de ulike familiers kjønnsrelasjoner og familiedynamikk.

Når det gjelder andre familiære relasjoner har studien vist at det å gå på kurs kan ha positive følger for mor-barn relasjonen, særlig når barna begynner på skolen. Da er de stolte framfor flau over en mor som kan gjøre seg forstått og bidra i skolesituasjonen. Det var også tydelig at alle kvinnene hadde skjønt at det var viktig å la barna delta i bursdagsselskaper samt invitere venner til egen bursdag. Men om det de sier de vil gjøre stemmer med det de gjør, vil fremtiden vise. Annen forskning viser at innvandrerbarn ikke ofte deltar i bursdager (Rysst 2008), slik at familiene knyttet til dette kurset kan bli unntak og forhåpentligvis positive rollemodeller for andre familier.

Det er rimelig å oppsummere kursets betydning for hverdagslivet med følgende ord: økt selv-tillit og selvfølelse, økte norsk-kunnskaper både muntlig og skriftlig, selvstendighet, livsglede, livskvalitet og integrasjon, positive ringvirkninger innad i familien, til tross for at mye av det som ble formidlet på kurset ikke ble forstått like godt av alle.

10. Konklusjon

De foregående sidene levner ingen tvil om at kursdeltagerne i hovedsak er godt fornøyd med tilbudet og at kurset er viktig i forhold til inkludering og økt språkforståelse. Ser vi imidlertid på målsetningene som hvert kapittel representerer, er det ikke alle punkt som er like godt ivaretatt.

Målsetningen om økt språkkunnskap er oppnådd i den forstand at alle kan både snakke og skrive noe bedre norsk etter avsluttet kurs. Læring av grammatikk fungerer bra. Språkopplæringen bør likevel revurderes noe ut fra at mottagerne har ujevn språklig kompetanse i norsk på forhånd. Likevel var det tydelig at selv de kvinner med ingen norskkunnskaper trivdes, fikk utvidet sitt nettverk og bedret sin integrasjon. Hvordan det endelige innhold i språkopplæringen skal være diskuteres prosjektutviklerne fortløpende og i ”dialog” med hvilke kvinner som faktisk går på kurset. Men kanskje kan språkopplæringen lettes for alle ved å finne enkelt lesestoff, gjerne en liten bok, som kan brukes som en slags basis. Da kan elevene lese og fordype seg hjemme etter behov gjennom hjelp fra for eksempel ektemann (eller barn). Slik inkluderes også andre familiemedlemmer. Alternativt kan det lages et ryddig hefte med kopierte ark for å gjøre det billigst mulig. I tillegg kan kurslederne oppfordre sterkere til å høre på norsk radio og se norske TV programmer. Dette synes det som om kvinnene ikke benytter seg av i nevneverdig grad.

Den neste målsetning om økt kunnskap om livet i familien i et vestlig perspektiv er vanskelig å evaluere, fordi effekten av dette, som tidligere nevnt, må studeres i de enkelte familier og hushold over noe tid. Med andre ord vites ikke i dag om det de har lært har hatt implikasjoner for hvordan de lever med familiene sine utover det som ble presentert over. Selv om kunnskapen som ble formidlet er viktig og nyttig kan det spørres om deler av den er for vanskelig tilgjengelig når språkkunnskapene er så dårlige som de var her. Men når hovedmålsetningen for kurset er å skape gode relasjoner og bedret nettverk framfor mye kunnskap, fungerer opplegget slik det er nå. Dette er kanskje slik fordi kurslederne kontinuerlig evaluerer, diskuterer og er klar over at alt som formidles ikke oppfattes av alle.

Når det gjelder målsetningen om utvidelse av nettverk, er kursene et svært nyttig hjelpemiddel. Å gå på kurs er i seg selv å utvide nettverket, likeså å ta seg fram på egenhånd i lokalmiljøet. Likevel så det ikke ut til at mange kvinner knyttet vennskapsbånd som ble praktisert utenfor kurset. Dette kan kanskje bedres ved at antall møter økes til to-tre pr. uke, eller at de oppfordres til å gå på Furuhuset eller møtes andre steder. Kursledelsen kan aktivt oppfordre til dette gjennom utdeling av navnelister og telefonnummer.

Målsetningen om økt kunnskap om barnehager, skoler, arbeidsliv og nærmiljø ble delvis oppnådd gjennom både uformelt prat om barnehager og skoler i forbindelse med egne barn, og gjennom turer til Oslo sentrum og i nærmiljøet. Læring gjennom erfaring er et godt utgangspunkt. Her kunne det vært nyttig med utdeling av noen informasjonsbrosjyrer om disse tema.

Som nevnt, var kvinnes egen evaluering svært positiv. Basert på dette og hva jeg som "kursdeltager" har erfart, er kurset "Inkludering og Språkforståelse" et viktig tilbud til innvandrerkvinner i Alna Bydel. Alle fikk økt livskvalitet, redusert isolasjon og bedre integrering ved hjelp av kurset. Det er ingen tvil om at dette kursopplegget er et godt supplement til andre tiltak som settes i verk i Alna Bydel og Groruddalen. Det blir imidlertid viktig for bydelen å tenke oppfølging slik at kvinnene ikke faller tilbake i gamle mønstre men fortsetter sin positive personlige utvikling.

Referanser:

- Reidar Almås (1984): *Evaluering på norsk*. Oslo: Universitetets Metodebibliotek
- Gun Roos & Mari Rysst (2009). *Ikke vestlige forbrukere og sunnhetsmerking av næringsmidler*. Oppdragsrapport nr.1-2009, Oslo, SIFO
- Mari Rysst (2008): *"I want to be me. I want to be kul." An anthropological study of Norwegian preteen girls in the light of a presumed "disappearance" of childhood*. PhD, Universitetet i Oslo